

19.00.00 – PSIXOLOGIYA FANLARI

PSIXOLOGIYADA QO'LLANILUVCHI PSIXOMETRIK O'LCHOVNING NAZARIY-METODOLOGIK MASALALARI

Avlayev Orif Umirovich,

“Chirchiq davlat pedagogika universiteti” “psixologiya” kafedrasida o'qituvchisi

Mamajonova Shaxzodaxon Yoqubjon qizi,

“Tashkent International University of Education” xalqaro universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada psixodiagnostika soxasida qo'llanuvchi psixometrikaning nazariy va amaliy ahamiyati masalasiga to'xtalgan, shuningdek, har qanday psixologik o'lchov vositasini yaratish muayyan talablarga rioya qilishni talab qiladi. Ushbu talablar o'lchash metodologiyasining to'g'riligi, ishonchliligi va yetarliligi, uning yordami bilan olingan natijalarning taqqoslanishi bilan bog'liq. Ushbu talablarga rioya qilish maxsus matematik va statistik protseduralarni qo'llash orqali belgilanadi. Matematik va statistik apparatni takomillashtirish, uning rivojlanishi, birinchi navbatda, psixologik testlarni loyihalash bilan bog'liq. Bundan tashqari, psixologik masalalarni yechish jarayonida bir qancha zamonaviy statistik usullar yaratilganligi xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: psixodiagnostika, psixometrika, ishonchlilik, validlilik, standartlashtirish, murakkablik, diskriminatsiya koeffitsenti.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПСИХОМЕТРИЧЕСКОГО ИЗМЕРЕНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМОГО В ПСИХОЛОГИИ

Авляев Ориф Умирович,

*«Чирчикский государственный педагогический университет»
преподаватель кафедры «психология»*

Мамаджонова Шахзодакхана,

*«Ташкентский международный педагогический университет»
преподаватель международного университета*

Аннотация: В статье затронут вопрос теоретического и практического значения психометрики, используемой в области психодиагностики, а также то, что создание любого инструмента психологического измерения требует соблюдения определенных требований. Эти требования связаны с точностью, надежностью и адекватностью методики измерений и сопоставимостью результатов, полученных с ее помощью. Соответствие этим требованиям определяется применением специальных математических и статистических процедур. Совершенствование математического и статистического аппарата, его развитие связано, прежде всего, с разработкой психологических тестов. Кроме того, отмечается, что в процессе решения психологических задач был создан ряд современных статистических методов.

Ключевые слова: психодиагностика, психометрия, надежность, валидность, стандартизация, сложность, коэффициент дискриминации.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ISSUES OF PSYCHOMETRIC MEASUREMENT USED IN PSYCHOLOGY

*Avlayev Orif Umirovich,
«Chirchik State Pedagogical University»
teacher of the «psychology» department*

*Mamajonova Shakhzodakhan,
«Tashkent International University of Education»
teacher of an international university*

Abstract: The article touched on the issue of theoretical and practical importance of psychometrics used in the field of psychodiagnostics, as well as the creation of any psychological measurement tool requires compliance with certain requirements. These requirements are related to the accuracy, reliability and adequacy of the measurement methodology and the comparability of the results obtained with its help. Compliance with these requirements is determined by applying special mathematical and statistical procedures. Improvement of the mathematical and statistical apparatus, its development is primarily related to the design of psychological tests. In addition, it is mentioned that a number of modern statistical methods were created in the process of solving psychological problems.

Key words: psychodiagnostics, psychometrics, reliability, validity, standardization, complexity, discrimination coefficient.

Kirish. Har qanday psixologik o'rchov vositasini yaratish muayyan talablarga rioya qilishni talab qiladi. Ushbu talablar o'lchash metodologiyasining to'g'riligi, ishonchligi va yetarliligi, uning yordami bilan olingan natijalarning taqqoslanishi bilan bog'liq. Ushbu talablarga rioya qilish maxsus matematik va statistik protseduralarni qo'llash orqali belgilanadi. Matematik va statistik apparatni takomillashtirish, uning rivojlanishi, birinchi navbatda, psixologik testlarni loyihalash bilan bog'liq. Psixologik masalalarni yechish jarayonida bir qancha zamonaviy statistik usullar yaratilganligi buni tasdiqlaydi. Shunday qilib, psixometriya asosan psixologik testlarda ishlab chiqilgan, shuning uchun ba'zi ishlarda ular aniqlanganligi ajablanarli emas. [6].

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. XX asrda psixometriyaning jadal rivojlanishi. Psixometrlar tomonidan ma'lumotlarni tahlil qilishning zamonaviy statistik va statistik bo'lmagan usullarining umumiy ilmiy arsenaliga katta hissa qo'shishiga olib keldi.

Bunday ma'lumotlarga misol sifatida korrelyatsiya, faktorial, klasterli tahlil, ko'p o'lchovli masshtablash va hokazolarning ko'p turlarini keltirish mumkin.

Hozirgi vaqtda psixometriya ko'pincha psixologiyada o'lchov bilan bog'liq masalalarning butun majmuasi sifatida tushuniladi. Ushbu tushunchada psixometriya psixofizikani ham o'z ichiga oladi. V.Vuntnd nazariyasiga muvofiq, tabiiy ilmiy eksperimental metodlarni faqat psixikaning quyi, elementar darajasiga nisbatan qo'llash mumkin. Shu tufayli uning laboratoriyasida asosan sezgilar va ular orqali yuzaga keluvchi harakat reaksialari, shuningdek, periferik va bunokulyar qurish, ranglarni sezish kabilar o'rganilgan. Bunday laboratoriyalar keyinchalik Fransiya, Gollandiya, Angliya, Shvetsiya, Amerikada ochildi. Eksperimental psixologiya rivojlanib borib, keyinchalik ancha murakkab psixik jarayonlarni ham o'rganish boshlandi. Masalan: F.Galton so'zli assotsiatsiyalar yaratdi va shu asosda tadqiqotlar o'tkazdi. F.Galton ishlari nashr qilingach, Vuntnd ham assotsiativ metodikani laboratoriyasida qo'llay boshladi. Bunda tajribalar yordamida qo'lga kiritilgan reaksiya vaqti bo'yicha individual farqlar tekshiruvchilarning individual xususiyatlaridan emas, balki assotsiatsiyalar xarakteridan

kelib chiqib tushuntirildi. [5] .Amerikalik psixolog Dj. Kettel diqqat hajmi va o'qish malakalarini tadqiq qildi. Taxistoskop yordamida u turli omillar – shakl, harf, so'zlarni idrok qilish va so'z bilan atash uchun zarur bo'ladigan vaqtni aniqladi. Uning tajribasida diqqat hajmi 5 ta omildan iborat bo'ladi. Aylanayotgan barabandagi harf va so'zlarni o'qish bo'yicha eksperimentlar o'tkazib, Kettel antitsipatsiya fenomenini (idrokning ilgari ketishi) qayd qildi.

Respublikamizda psixodiagnostikaning rivojlanishiga M.G.Davletshin, B.R.Qodirov, G'.B.Shoumarov., E.G'.G'oziyev, V.A.Tokareva, R.Z.Gaynutdinov, V.M.Karimova, R.I.Sunnatova, Sh.R.Baratov, A.Jabborov, Z.T.Nishanova, Sh.A .Do'stmuhammedova, A.I.Rasulov, E.N.Sattorov, G.To'laganova kabi olimlar o'z hissalarini qo'shganlar [3.10b].

Natijalar. Kompyuterlarning mantiqiy va hisoblash kuchi, shuningdek, ulkan xotirasi, tezligi va ishonchligi psixologik testlar shakli, ko'p jihatdan, kompyuterlardan farqli o'laroq, insonning cheklangan imkoniyatlari bilan belgilanadiganligini tushunishga imkon beradi. «Stimulyatsiya qurilmasi»- inson psixikasidagi cheklovlar psixologiyada test usulining cheklovlari sifatida harakat qildi va harakat qiladi, bu bir mutaxassisning faoliyatini boshqa mutaxassis tomonidan modellashtirish sifatida tushuniladi. Kompyuterlar boshqa shaxs emas, balki texnik vositalar yordamida mutaxassis tomonidan olib boriladigan klinik va psixologik tadqiqotlarni taqlid qilish imkonini beradi. Kompyuterlarning hisoblash, mantiqiy operatsiyalar, xotira va tezlik imkoniyatlarining doimiy ravishda ortib borayotganini hisobga olgan holda shuni ta'kidlash mumkinki, psixologik testlarning uslubiy apparatida mavjud bo'lgan va insonning cheklangan imkoniyatlari bilan bog'liq bo'lgan cheklovlar olib tashlanmoqda. Kompyuter dasturi talaba psixologini eksperiment va ma'lumotlarni tahlil qilish bo'yicha hech bo'lmaganda ularning rasmiylashtirilgan qismida katta hajmdagi ma'lumotlarni yodlash zaruratidan ozod qiladi. Shunday qilib, psixolog ushbu ish sifatining ma'lum bir kafolatlangan darajasida o'zlashtirilgan test bilan ishlashni tezroq boshlashi mumkin. Albatta, testda kam tajribaga ega bo'lgan holda, testning kompyuter versiyasidan foydalanganda xatolar ehtimoli kamroq bo'ladi. Psixologning shaxsiy tajribasi ortib borayotganligi sababli, olingan ma'lumotlarni sharhlashning murakkabligi birinchi navbatda kompyuter talqini darajasiga yaqinlashishi va keyin, ehtimol, bu darajadan oshib ketishi mumkin.

Muhokama. Biz ushbu maqolamiz davomida Psixologiyadagi birinchi o'lchovlardan biri reaksiya vaqtini o'lchash uchun foydalanilganini muhokama qildik. Shuning uchun dastlab psixometriya psixik jarayonlarning vaqtinchalik xususiyatlarini o'lchash sifatida tushunilgan. Keyinchalik, tabiat fanlari modeli va o'xshashligi asosida qurilgan psixologik eksperimentning rivojlanishi bilan psixik hodisalarni miqdoriy aniqlash bilan bog'liq barcha narsalar psixometriyaga tegishli bo'la boshlaydi. Bugungi kunda ham juda keng tarqalgan bu tushuncha bilan psixometriya psixologik o'lchovlarning butun spektrini o'z ichiga oladi - psixofizikdan shaxsiyigacha.

Psixologiyada hodisalarni o'lchash - bu obyekt yoki obyektlar to'plamining ma'lum bir xususiyatga ega bo'lish darajasini aniqlashdan iborat jarayon. Agar o'lchov insonga xos xususiyat yoki xususiyatga tegishli bo'lsa, unda bu xususiyat unga turli darajada xos bo'lishi tabiiydir. Shunday qilib, o'lchov - bu shaxs yoki shaxslar guruhining xususiyatlarini uning xususiyatlaridan biriga nisbatan kontinuumga (miqyosga) joylashtirish usuli. O'lchov asosan miqdoriy jarayon bo'lib, hodisalarga, obyektlarga raqamli qiymatlarni berishdan iborat. Hodisalarga raqamli qiymatlarni belgilash qoidalari o'lchovning foydaliligini aniqlaydi. Misol uchun, agar biz psixologik jihatdan normal bo'lgan har qanday odamga 0 ni, psixologik buzilishi bo'lgan har qanday odamga 1 qo'ysak, keyin ma'lum bir namunani o'rganib chiqqandan so'ng, ushbu toifalarning har biriga kiradigan odamlar sonini hisoblashingiz mumkin. Shunga

qaramay, ko'rib chiqilayotgan o'lchov usuli faqat «hamma» yoki «hech narsa» turiga bog'liqligini ifodalashga imkon beradi, lekin normallik darajasini, uning davomiyligini va hokazolarni tavsiflashga imkon bermaydi. Buning uchun ko'p sonli gradatsiyaga ega bo'lgan shkaladan foydalanish kerak, masalan, 1 dan 10 gacha bo'lgan shkala, unga differensial tajribada olingan ma'lumotlar joylashtirilishi kerak.

Har bir o'lchov faqat tavsiflovchi protsedura bilan bog'liq bo'lishi kerak va hech qachon o'lchanayotgan miqdor haqida faqat hukm, ya'ni taxmin bo'lmasligi kerak. O'lchov, baholashdan farqli o'laroq, empirik fakt haqida tavsiflovchi hukmdir. O'lchovga asoslangan qat'iy kuzatish o'zboshimchalik bilan baholash o'rnini bosganda, psixologiya ilmiy bo'ldi. Rivojlanishning dastlabki bosqichlarida psixologiya jismoniy usullarga murojaat qildi va shu tariqa psixologiyaning ilk sohalaridan biri psixofizika vujudga keldi. Tadqiqotning ahamiyati qo'llaniladigan o'lchash usullari darajasiga va tadqiqotning o'zini loyihalashga bog'liq. Tadqiqot uchun tanlangan usul o'rganilayotgan mavzuga mos keladimi yoki yo'qligini tekshirish kerak va u ko'rib chiqilayotgan o'zgaruvchilarning tegishli o'lchovini ta'minlaydi.

XULOSA. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, psixologik tadqiqot sohasi sifatida psixologik o'lchov mustaqil maqsadga ega - psixologik o'lchovlar ko'rsatkichlarini qurish va asoslash, ular orqali «psixologik ob'ektlar» ga buyurtma berish mumkin. Muayyan ruhiy xususiyatlarning odamlarning ma'lum bir namunasi ichida taqsimlanishi bunday «ob'ektlar» ga misoldir. Psixodiagnostik muammolarni hal qilish doirasida olingan o'lchov protseduralarining o'ziga xosligi qisqacha bir mavzuning xususiyatlarini boshqa odamlarning xususiyatlari bilan bog'liqligi orqali ifodalashga urinishgacha qisqartirilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasida loyiha boshqaruvi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2017 yil 29 avgustdagi PF-3245-son Farmoni.

Бодалев А.А., Столин В.А. Общая психодиагностика. СПб., 2000. -125 б

Найитов О.Е. Психодиагностика. О'quv qo'llanma.-Т.,2007.-10б

Rasulov A.I. Психодиагностика. О'quv-uslubiy qo'llanma. -Т.,2009. -55 б

Jalilova S.X., G'ayibova N.A. Umumiy psixodiagnostika.-Т.,2017.-41 б.

<https://bigenc-ru>

<https://studbooks-net>